

Les llengües i literatures a la segona ensenyança de l'Escola Andorrana

Definició i finalitat de l'àrea de llengües i literatures

Per tal de situar-nos millor en el model d'ensenyament-aprenentatge de les llengües a l'Escola Andorrana, cal primer definir com entenem la llengua i quina és la finalitat o finalitats de les àrees de llengües i literatura.

Entenem la llengua com a mitjà social de comunicació i com instrument de representació, interpretació i comprensió de la realitat, de construcció, apropiació, transformació i difusió de coneixement i d'organització i autoregulació del pensament, de les emocions i de la conducta. Per aquest motiu, i atès que la nostra és una societat multilingüe i multicultural, que es caracteritza per la diversitat de mitjans de comunicació i la varietat d'usos i registres lingüístics i literaris, l'aprenentatge es recolza en l'ús social de la llengua.

Aprendre llengües no consisteix només en adquirir nous codis, sinó en apropiar-se dels recursos necessaris per participar en activitats socialment situades, pròpies de la societat contemporània, les quals empenyen a l'aprenent a realitzar accions que donen sentit i funcionalitat a allò que fa. Les llengües s'aprenen emprant-les i per això la finalitat de l'àrea de llengües i literatures és afavorir que l'alumnat aprengui a utilitzar les llengües per a finalitats pràctiques, dominant la diversitat d'usos i registres de la llengua que apareixen en la diversitat de pràctiques comunicatives de la

nostra societat. Això significa, a més, que l'ensenyament de les llengües també té com a objectiu que potenciar el plurilingüisme i la interculturalitat.

Vivim en una societat cada cop més diversa i plural, i per tant, l'aprenentatge també té en compte que els aprenents són parlants plurilingües. Aquesta concepció suposa un canvi en la didàctica de la llengua en diferents aspectes, atès que no s'aprenen les llengües una a una sinó que hi ha una mena de base comuna interlingüística que fa que en l'aprenentatge d'una d'elles s'estiguin aprenent també les altres amb les quals cal relacionar-la perquè s'apregui adequadament. Des d'aquesta perspectiva d'educació plurilingüe es promou:

- Integració dels objectius de totes les llengües
- Explotació de les estratègies d'adquisició i de les transferències d'una llengua a una altra
- Harmonització dels procediments d'ensenyament i d'avaluació
- Planificació i posada en pràctica d'activitats d'ús i de reflexió
- Ús de diverses llengües i d'estratègies de mediació quan la situació comunicativa ho requereix
- Valoració i reconeixement del repertori plurilingüe i pluricultural de l'alumnat

- Atenció a la diversitat de cultures en l'horitzó d'una societat interconnectada

D'altra banda, el fet plurilingüe interpel·la la interculturalitat. En aquest sentit, la literatura té un paper clau en el desenvolupament personal i en la construcció de la identitat plural individual i social. Alhora afavoreix la participació en la vida cultural i l'apropiació, l'enriquiment i la recuperació per part de l'aprenent de la memòria cultural pròpia, així com l'accés a altres cultures nacionals i transnacionals que fomentin l'entesa intercultural.

En aquest sentit, és essencial construir un espai que permeti als alumnes sensibilitzar-se cap a diverses maneres d'expressió, coneixement i relació de les societats humanes, ampliant o aprofundint la reflexió sobre el llenguatge en tant que objecte complex i multidimensional i practicant un coneixement experiencial de la literatura en el que es destaquí el respecte comú a la diversitat cultural.

Enfocaments didàctics

Atenent al que s'ha dit anteriorment, hi ha tres grans enfocaments en els quals s'ha de recolzar l'ensenyament-aprenentatge de les llengües i la literatura. Aquests enfocaments tenen com base un currículum vivencial basat en l'experiència, és a dir, el currículum orientat a l'acció, i que atorga un paper rellevant a l'activitat reflexiva de l'aprenent i a la formació d'un judici personal i independent.

El primer d'aquests enfocaments és l'enfocament comunicatiu. Aquest enfocament té com a objectiu central que l'alumnat aprengui les llengües a partir del seu ús funcional, tot acomplint tasques socials de manera col·laborativa en contextos i pràctiques comunicatives diverses. És a dir, prioritza el desenvolupament de les habilitats lingüístiques i comunicatives dels aprenents. A l'aula, en totes les àrees curriculars, ja que en el seu

aprenentatge es necessita la llengua, es tradueix en situacions comunicatives significatives i amb projecció social, donant importància a les experiències personals i a la reflexió sobre els processos d'aprenentatge.

Segons això, l'aprenent és un usuari que aprèn a interpretar els recursos lingüístics i multimodals que s'articulen en la comunicació, a emprar-los i a adaptar-los a les necessitats comunicatives. A més la dimensió reflexiva afavoreix la transferència d'habilitats, que poden consistir en trobar una informació concreta en un text, o identificar el significat d'un terme a partir de semblances amb altres de llengües conegudes, així com la gramàtica i les formes del discurs específiques de cada llengua.

Uns altres enfocaments que permeten assolir les finalitats de l'assignatura, sobretot la concepció del parlant plurilingüe, és el que s'anomena enfocaments plurals de l'ensenyament-aprenentatge de llengües i les cultures.

Aquests enfocaments parteixen de la idea que l'ensenyament de llengües es planteja a partir de la consideració de la diversitat lingüística. És a dir, suposa tenir en compte i valoritzar els repertoris plurilingües i pluriculturals propis dels alumnes. Això suposa introduir a l'aula diversitat de llengües per reflexionar sobre elles (el que s'anomena "éveil aux langues"). Reconèixer les seves altres llengües i cultures fomenta l'apropiació de les llengües escolars i el desenvolupament de totes les habilitats relacionades amb usos i coneixements culturals. En aquesta mateixa línia també és molt important l'atenció a les llengües de la mateixa família lingüística, en el cas d'Andorra les romàniques, (el que s'anomena "intercomprensió de llengües de la família lingüística"). Així mateix és essencial ensenyar i aprendre les llengües de forma integrada (l'enfocament que s'anomena didàctica integrada de llengües), i no aïlladament, abordant allò que és comú i allò que és diferent entre elles per tal que l'usuari plurilingüe empri

recursos d'altres llengües per resoldre obstacles comunicatius, per transferir aprenentatges entre llengües o per establir relacions metalingüístiques i interculturals, entre d'altres. En aquest sentit, es considera fonamental la coordinació de l'ensenyament de totes les llengües escolars per tal de fer visibles les relacions entre llengües i cultures.

Finalment, també l'enfocament de la literatura adopta un paper clau per l'ensenyament-aprenentatge de les llengües. A través del desenvolupament d'habilitats de recepció i d'expressió estètiques, imaginàries i lúdiques, el treball de la literatura facilita l'apropiació de referències culturals que fonamenten i nodreixen les llengües, sense les quals no es podia entendre la diversitat d'usos comunicatius.

El primer que cal plantejar és que l'enfocament literari que és pren com a referència contempla el fet literari com a globalitat i no tancat a la lectura individual. Es pretén, en primer lloc, superar l'enfocament historicista i formalista que tradicionalment ha estat la base de l'ensenyament de la literatura. Tenir en compte els contextos socials de producció i recepció, els moviments literaris i les formes del llenguatge literari ajuda a situar l'alumnat en el marc d'un lector literari obert a les obres a què pot accedir en la societat actual.

És cert que conèixer la realitat social en què es produeixen els textos i les claus dels moviments literaris poden aportar dades molt importants per poder captar i interpretar amb més solidesa els textos literaris, però això no és possible sense el contacte directe amb el text literari i les vivències que es poden produir en situacions socials per compartir aquesta lectura. El coneixement de les característiques del llenguatge literari pot ajudar a construir interpretacions complexes i cada vegada més estructurades i coherents, però si aquests coneixements s'aïllen de la lectura literària que els dona sentit poden esdevenir una formalitat sense contingut, impossible per fer-ne un

veritable aprenentatge significatiu i menys si es pensa en la perspectiva de l'aprenentatge competencial.

En aquest sentit, cal evitar concebre la literatura com una matèria d'estudi al marge de la lectura com a fet social, com a pràctica lletrada (més enllà del text escrit). La literatura com fet que implica textos orals, escrits i multimodals s'ha de situar en línia amb el que Pisa (2009) afirma de la lectura: ha de millorar la capacitat de comprendre, utilitzar i penetrar en els significats i funcionalitat dels textos.

Atès que un dels condicionants dels enfocaments és, com ja s'ha dit, l'ensenyament experiencial, orientat a l'acció, això fa més evident que la literatura és una producció cultural que es comparteix i que es basa en diversitat de sistemes semiòtics i diversitat de llengües. Les pràctiques culturals relacionades amb la literatura i la ficció, en general, participen en l'establiment de referències comunes. A més, literatura i ficció tenen un paper clau per desenvolupar la personalitat i identitat de l'alumnat, ja que les obres ens fan compartir altres experiències humanes, alhora que permeten comprendre millor les pròpies experiències. De la mateixa manera permeten veure i experimentar la realitat d'altres maneres i són, en aquest sentit, una forma de conèixer-se millor i comprendre millor els altres. Per tant, participen en la formació, enriquiment i adaptació de la identitat plural personal.

Per tot això, es pren com a referència l'enfocament basat en la teoria de la recepció i de la resposta del lector, el que s'ha anomenat "la formació del lector literari" (cal recordar que el terme lector s'ha de prendre en sentit ampli). Aquest enfocament no renuncia a la consideració dels elements històrics o formals dels textos, sinó que modifica la perspectiva centrant l'eix de les activitats d'aprenentatge en estructurar situacions socials en que el fet literari sigui viscut com a fet social que es comparteix (I. Pieper, 2011).

Aquesta visió de l'ensenyament literari proposa un ensenyament de les llengües i la literatura que focalitzat en quatre aspectes fonamentals:

1. el desenvolupament personal,
2. la formació de la identitat plural,
3. la participació activa, reflexiva i crítica en la vida social,
4. l'apropriació, transformació i transmissió de la memòria cultural.

Eixos competencials

El programa de llengües i literatura s'articula a partir de dos eixos competencials: l'eix oral i l'eix l'escrit. En ambdós eixos es tenen en compte les accions de recepció, producció, interacció i mediació, tal com les defineix el MECR .

L'eix oral es presenta sota dues competències: la comprensió oral i la producció oral (la qual inclou la interacció-mediació). L'eix escrit es concreta també en dues competències: per una banda, la comprensió de textos multimodals i, per l'altra, la producció de textos multimodals.

L'eix oral, clau en l'ensenyament de llengües i eix que ha de ser atès en tot moment i ha d'articular tots els aprenentatges, de manera especial en de situacions plurals i diverses. L'oralitat es realitza en la recepció, producció, interacció i mediació, que suposen la comprensió, processament i interpretació del que es capta, però també l'expressió amb o sense interacció per negociar els significats i la capacitat de mediar per fer entendre a altres persones amb diferent cultura i coneixements el que s'ha entès;

L'eix escrit, d'una banda, seguint la proposta de PISA, fa referència a la recepció de la llengua escrita i multimodal (comprendre, analitzar i utilitzar textos multimodals per aconseguir els objectius com a lector, desenvolupar els seus coneixements i participar críticament a la

societat). D'altra banda, té en compte el procés de producció, interacció i mediació dels textos escrits i multimodals, que integra el tractament la gestió de la informació, el pensament analític i crític, la reflexió metalingüística sobre els diferents components textuais i discursius, i sobre la diversitat lingüística i cultural.

En definitiva, tots dos eixos, oral i escrit, entesos com a mitjans de comunicació que vehicula la llengua, ajuden a determinar la concreció dels diversos elements curriculars dels programes de llengües, començant per la definició de les competències. Aquests eixos, a més, han de considerar els mitjans digitals amb tota la diversitat de formats i suports, la multimodalitat, i la diversitat de sistemes semiòtics que es donen en la societat actual.

Referències bibliogràfiques

Beacco, Jean-Claude; Byram, Michael; Cavalli, Marisa; Coste, Daniel; Egli Cuenat, Mirjam; Goullier, Francis; i Panthier, Johanna (2015). *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education* (cap. 2.8. Textual genres). Strasbourg: Council of Europe, recuperat de (anglès) <https://rm.coe.int/a-handbook-for-curriculum-development-and-teacher-training-the-languag/16806af387> i recuperat de (francès) <https://rm.coe.int/guide-pour-l-elaboration-des-curriculums-et-pour-la-formation-des-ense/16806ae61c>

Beacco, Jean-Claude; Byram, Michael; Cavalli, Marisa; Coste, Daniel; Egli Cuenat, Mirjam; Goullier, Francis; i Panthier, Johanna (2016). *The language dimension in all subjects -A handbook for curriculum development and teacher training*. Strasbourg: Council of Europe, recuperat de (anglès) <https://rm.coe.int/a-handbook-for-curriculum-development-and-teacher-training-the-languag/16806af387> i recuperat de (francès) <https://rm.coe.int/guide-pour-l-elaboration-des-curriculums-et-pour-la-formation-des-ense/16806ae61c>

Calsamiglia, Helena i Tusón, Amparo (1999). *Las cosas del decir. Manual de análisis del discurso*. Barcelona: Ariel (Ariel Lingüística).

Candelier, Michel i altres CARAP (Cadre de Référence des approches Plurielles des Langues et Cultures) / FREPA (Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures) recuperat de <https://carap.ecml.at>

COE (2003). *Marc europeu comú de referència per a les llengües: aprendre, ensenyar, avaluar*. Barcelona: Ministeri d'Educació, Joventut i Esports del Govern d'Andorra; Generalitat de Catalunya i Govern de les Illes Balears.

Coll, César (1989). *Marc curricular per a l'ensenyament obligatori*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Secretaria General

Coll, C.; Pozo, J.L.; Sarabia, B.; i Valls E. (1994). *Los contenidos en la reforma: enseñanza y aprendizaje de conceptos, procedimientos y actitudes*. Madrid: Santillana.

Jorba, Jaume i Caselles, Esther (1996). "Estructuració dels aprenentatges" a Jorba i Caselles, *La regulació i autoregulació dels aprenentatges*. ICE de la UAB.

Littlewood, William (1998). *La enseñanza comunicativa de idiomas: introducción al enfoque comunicativo*. Madrid: Cambridge University Press

Nunan, David. 1996. *El diseño de las tareas para la clase comunicativa*. Madrid: Cambridge University Press